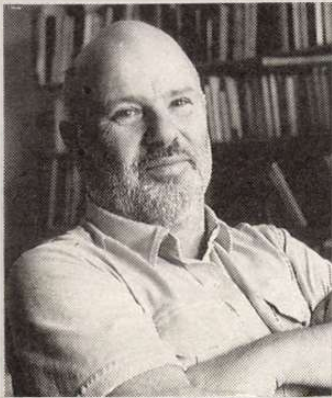

Na és?

Bréma és Hamburg közt az autópályára egyik nyilvános illemhelyén valaki a falra firkantotta, hogy a Vörös Hadsereg Frakció vezetőit, Andreas Baadert, Ulrike Meinhofot és Gudrun Esslint a hatóság mérsárolta le a börtönben. Ezek a szenzációs halálesetek akkortájt kavarták fel a közvéleményt, a hivatalos kommunikáció összehangolt öngyilkossági akcióról beszélt. Egy másik kézírás pusztán egy „Na und?”-dal reflektált az idézett feltételezésre, amelyet egyébként nem vont kétségbe. Ez a lehangoló kommentár költeményre ihletett, melyben a „Na és?”-t „évszázadunk ércnél maradandóbb jelmondatának” neveztém, „Fészkelődni kezdtem / a tisztán tartott német ülökén – / sajnós elment a kedvem a szarástól.”

Ha ennyire szívemre – pontosabban: emésztésemre – venném közelünket hic et nunc, nem úszhatnám meg bélelzáródás nélkül. Egy képviselő – az Országgyűlés emberjogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának tagja – a liberális pártokat szexklubokhoz és rablóbandákhoz hasonlítja, bizonyos alacsonyabb rendűnek mondott emberfajtaikat pedig az orangutánokhoz. „Na és?” – vagy hetven hónapja tapssal bizonyítja, hogy nem sorolható az emberszabású majmok közé. Fontos kulturális posztokra égbekiáltóan alkalmatlan alattvalókat neveznek ki – a szakma kínlóda röhög, „Na és?”. A rám oly jellemző aszkézissel lemondok a példák enciklopédikus tárgyalásáról, hogy a Legfőbb „Na és?”-re, a „Na és?”-ek „Na és?”-ére irányíthassam a figyelmet.

Egy vezető kispap funkcionárius – a nevét nem jegyzem fel, hogy a demokratikus sajtótörvényre hivatkozva be ne pereljen, ha söpredéknek minősíteném – kijelentette ország-világ előtt, hogy akár ügynök volt a Kádár-korszakban Torgyán József, akár nem volt ügynök, „Nekünk Torgyán kell”. Vagyis messze hangzó „Na és?”-sel intézte el azt a feltételezést, hogy a kormánykoalíció egyik pártjának kiszemelt vezére spicli volt.

Mivel a miniszterelnök nekem nem mutatta meg az ominózus dossziét, és a baljós gyanú kiszivároztatásán kívül semmivel sem bizonyította Torgyán József szabadsághős és Szatmári Lajos rendőrspicli perszonálunióját (feltehetően nem is a leleplezés volt a célja, hanem az, hogy Damoklesz kardját a szóban forgó férfi fejére fűgessze). Nem arról az egyébként izgalmas kérdésről szeretnék értekezni, hogy miképp válhat egy besúgó országos tényezővé. Elméletileg még az is elképzelhető, hogy kacsa kelt ki a kakukktojásból. Ennek a cikknek a témája a „Na és?” – vagyis az a probléma, hogy a politika terepén, ahol a morális tartásnak legalább a látszatát meg kellett eddig őrizni, hogyan válhat ilyen erkölcsileg megsemmisítő gyanú vállrándítás tárgyává?

Igaz persze, hogy a spicliség nálunk legalább a Martinovics-összesküvés óta becsület és dicsőség dolga. A Kádár-rendszer különösen kedvezett a besúgóknak, mert az ország lakosságának túlnyomó többsége elfojtotta egészséges beidegzettségét és 1956-os élményeit is, hogy jó lélekkel fogadhassa el a „konszenzus”-nak becézett gerincitörő kompromisszumot. Ahol az árulás, quislingkedés és tömeggyilkosság révén hatalomra került klikkel együttműködők erkölcsi feloldozásban, sőt némi sugárkoszorúban is részesültek, ott még a spicli is könnyebben hitelhette el magával, hogy – persze „végső soron” – nemzeti érdekeket szolgál. Mivel az ország legnagyobb erkölcsi tekintélyei kamerák előtt sütkéreztek a véres kezű országvezető mosolyában, a besúgást fel lehetett fogni szolgálatnak is. De a spicliséggel kapcsolatban még ilyen körülmények közt sem hangozhatott el a „Na és?”.

Csak a jelenlegi rendszerváltozás teremtette meg ennek intellektuális és morális létfeltételeit. Ezeket alapozták meg az Illetékes Férfiak meg-megisméltendő nyilatkozatai, amelyek szerint nincsenek egzakt ügynöklisták, és a létezett papírok tetemes része megsemmisült. Az efféle kijelentések igazságérzetünkre apellálnak: ha nem csíphető fülön minden besúgó, akkor igazságtalan volna lefűlelni azokat, akiknek papírjai véletlenül a rendelkezésünkre állnak. Érdekes: még sohasem olvastam, hogy a zsebtolvajokat (sikkasztókat, kéjgyilkosokat stb.) ne üldözzük, mert mindegyikre úgysem tehetjük rá a kezünket. Ehhez a hivatali érveléshez járul az emberjogi abrakadabra. Mivel a besúgás a régebbi, sőt a mostani törvények szerint sem bűncselekmény, a spiclik emberi jogait csorbítanánk, ha feltárnánk a rájuk nézve hátrányos következményekkel járó cselekedeteiket. Ezt a nézetet a legösszefüggőbbben Szente Zoltán alkotmányjogász fejtette ki (Népszabadság, 1991. május 31.): „Egy demokratikus jogállam és egy civilizált társadalom nem engedheti meg, hogy az állam ne jogi alapon ítélkezzék, hanem fenyegetessen vagy egyéb úton-módon hozzon hátrányos helyzetbe embereket.” Szente maga is „méltánytalan”-nak mondja, „hogy olyanok, akik a múltban tisztességtelenül szerepeltek vagy alkalmatlanságukat bizonyították, köztisztviselőre jogosító funkciókat töltsenek be, pusztán azért, mert rosvolt múltjukat a választók nem ismerik”. Mi akkor a megoldás? Szente szerint az állam erkölcsileg semleges, „mert polgárai közt jogegyenlőség van”, ezért nem ő, hanem csak a sajtó leleplezheti le a régi rendszer besúgóit. De hogyan feltételezheti meg a sajtó a szükséges információkat? Mivel ezek az állam feltételezett titkai, a sajtó csak korrupció, kiszivároztatás vagy más illegális eszközök útján juthat hozzájuk.

Írói munkámban mindig arra törekedtem, hogy feltárjam – ahol ez lehetséges – a szakadékot a jog és az erkölcs világa között, mégpedig ez utóbbi szemszögéből. Nagy átalakulások korában a jogrendszer a régi állapotokat konzerválja, és elementáris erkölcsi érdek a jog kontinuitásának megtörése. Ez persze csak jogi eszközökkel érhető el, csak így alapozható meg az új körülményeknek inkább megfelelő újfajta jogi kontinuitás. A szóban forgó esetben nem a besúgóknak, hanem a „Na és?”-nek a nyakát szeretném kitekerni. Egyetlen besúgót sem csuknék le, szakmai bimbózásukat, prosperálásukat sem gátolnám. De ha a besúgónak emberi joga, hogy korábbi tettei homályban maradjanak, akkor hogyan érvényesítem én, egykori megfigyelt, azt az emberi jogomat, hogy megtudjam: mely ismerősömtől kell megvonnom – erkölcsi okból, de a fölöttébb bizonytalan jövőre való tekintettel is – a bizalmamat?

Fejtegetésem végére hagytam a „Na és?” filozófiájának legtetszetősebb érvét. Gyakran kell olvasnom, és nemcsak kies hazánkban, hanem német földön is, hogy nem igazság a kis besúgókat leleplezni, amíg munkaadóiknak a hajuk szála sem görbül. Csakhogy ezek a munkaadók az uralkodó réteghez tartoztak, és még ha beosztásuk titkos volt is, ma bárki beszerezheti és felhasználhatja a róluk gyűjtendő adatokat. Megszokott látvány, hogy a kádárista miniszter a nemzet centrumának centrumában vagy egy főbelügyes és vádoltak padján a nyilvánosság előtt moshatja kezét. A spicli azonban most is mosolyogva csenget be hozzád, akárcsak pár éve, amikor ajándékot hozott a gyerekednek, megdicsérte karácsonyi bejglidet, majd jelentette megbízójának, hogy Kádár-vicekkel szórakoztattad kávézgatás közben. Persze az ilyen emberek közt sem tehetünk egyenlőségi jelet. A becsületes spicli azt továbbította, ami csakugyan elhangzott. (Hogy áhítotam a börtönben az efféle tisztességes besúgók társaságára!) Mások jó pontokat akartak szerezni, így hát provokáltak, és meg is toldották a hallottakat. Ezek az erkölcsstelen spiclik, rájuk valóban nehezteltek. De persze ma az ő eljárásukra is mondható, hogy „Na és?”. A söpredék szellemiség még arra sem kíváncsi, hogy melyik kategóriába tartozott annak idején áldozatos honfitársunk, példaképünk, nemzetünk szeme fénye, Szatmári Lajos?